

УДК 343.140.02

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.11.37>

Сліпченко В.І.

*к.ю.н., доцент, адвокат
Рада адвокатів Запорізької області*

Єфіменко О.М.

*адвокат
Рада адвокатів Запорізької області*

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ УСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ЗАЯВИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН

Постановка проблеми. Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Попри те що закон не встановлює процесуального порядку отримання цих відомостей, очевидно, що вони мають містити достатні, законні та обґрунтовані дані, які вказують на об'єктивні ознаки підготовки, учинення або приховування злочину.

До процесуальних гарантій законності й обґрунтованості під час прийняття рішення щодо початку досудового розслідування вітчизняними вченими та практиками зараховано:

- вичерпне коло органів і посадових осіб, які уповноважені приймати рішення про початок досудового розслідування (п. 1 ч. 2 ст. 36, п. 1 ч. 2 ст. 40, ч. 1 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України);

- наявність законних приводів і достатніх підстав, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (п. 1 ч. 2 ст. 36, п. 1 ч. 2 ст. 40, ч. 1 ст. 214 КПК України);

- надання відповідним посадовим особам повноважень щодо проведення додаткових перевірочних дій для виявлення й фіксації ознак кримінального правопорушення, а також своєчасне запобігання злочинам і припинення злочинів (ч. 3 ст. 214 КПК України, ст. ст. 6–8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

- установлення обмежувальних строків щодо прийняття рішення про початок досудового розслідування та унесення відповідних відомостей до ЄРДР (ч. 1 ст. 214 КПК України);

- покладення процесуальних обов'язків на уповноважених посадових осіб із невідкладного прийняття й реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення (ч. 4 ст. 214 КПК України), ведення єдиного обліку цих заяв¹;

- надання процесуальних прав відповідним суб'єктам кримінального провадження оскаржувати прийняті слідчим чи прокурором рішення (п. 16 ч. 1 ст. 42 КПК України);

- установлення прокурорського нагляду за додержанням законності органами, що уповноважені проводити досудове розслідування (ч. 2 ст. 36 КПК України) [1]².

¹ Ведення єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення разом із Єдиним реєстром досудових розслідувань затверджено відомчими підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема Порядком ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженим Наказом МВС України від 08.02.2019 № 100, і Положенням про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженим Наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139.

² Повноваження прокурора щодо нагляду за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування, також визначено п. 3 ч. 1 ст. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру»

За загальними правилами, необґрунтоване відкриття кримінального провадження, так само як і необґрунтована відмова в прийнятті рішення щодо початку досудового розслідування, суперечить завданням кримінального судочинства в частині порушення його законності. У зв'язку з цим однією з вимог початку кримінального провадження є наявність у слідчого чи прокурора законних приводів і достатніх підстав, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Огляд останніх досліджень і публікацій.

Системний аналіз наукових поглядів із цього питання дає нам можливість установити, що під законними приводами процесуалісти, як правило, розуміють:

- ті джерела інформації, з яких орган або уповноважена на те службова особа отримує відомості про злочин, що вчинено або готується [2, с. 92];

- установлені законом джерела інформації про злочини, що скоєні або готуються та які належним чином оформлені й передані органу або службовій особі, уповноваженому приймати рішення про початок досудового розслідування [3, с. 293];

- спонукальний, вихідний, відправний початок, який зобов'язує розглянути питання про початок кримінального провадження [4, с. 68];

- передбачене кримінальним процесуальним законодавством джерело першочергової інформації про кримінальне карне діяння (дію або бездіяльність), яке містить конкретний склад злочину [5, с. 10];

- установлені законом джерела, за допомогою яких уповноважені органи та посадові особи отримують інформацію про злочини, що вчинено або готуються, і які їх зобов'язують прийняти рішення про початок досудового розслідування по конкретному кримінальному провадженню [6, с. 226];

- передбачені законом першоджерела, які спонукають уповноважених посадових осіб органів досудового розслідування та прокуратури до прийняття рішення про початок

досудового розслідування й містять відомості про скоєння або підготовку до скоєння конкретного кримінального правопорушення [7, с. 67], тощо.

Наведені наукові погляди дають нам можливість виокремити спільні ознаки, які притаманні приводам початку досудового розслідування. До них, на нашу думку, належать, по-перше, те, що це джерела інформації, у яких зафіксовані відомості та/або дані про кримінальні правопорушення, і, по-друге, вони зобов'язують слідчого або прокурора прийняти рішення про відкриття кримінального провадження та розпочати досудове розслідування.

Формулювання завдання дослідження.

Мета статті – розглянути актуальні питання, що стосуються початку досудового розслідування за заявами чи повідомленнями про кримінальне правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, обов'язок з унесення відповідних відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР покладається на слідчого, прокурора, якому в установленому законом порядку надійшла заява, повідомлення про таке діяння, або в разі самостійного виявлення ними ознак кримінального правопорушення з будь-якого джерела, що не належить до заяв чи повідомлень. У практичному розумінні джерелами отримання такої інформації можуть слугувати дані, що зафіксовані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів. Наприклад, у ході проведення додаткової перевірки анонімних заяв чи повідомлень про кримінальні правопорушення, інформації, що надійшла до органів досудового розслідування від юридичних осіб у результаті проведення ревізій, інвентаризацій тощо, відомостей про кримінальні правопорушення, що опубліковані в засобах масової інформації, даних, що надійшли в повідомленнях від конфідентів, агентів тощо.

Незважаючи на це, найбільш розповсюдженими приводами до початку досудового

розслідування є й залишаються заяви, повідомлення про кримінальні правопорушення. Так, за результатами аналізу слідчої практики, 84% кримінальних проваджень, що знаходяться в органах досудового розслідування Національної поліції України, розпочаті саме за заявами та повідомленнями про кримінальні правопорушення.

Ураховуючи предмет дослідження, необхідно зазначити, що на законодавчому рівні поняття «заяви» визначено в Законі України «Про звернення громадян», де під останнім законодавець розуміє усне чи письмове звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та законодавством України прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліків у діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм і права власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їхньої діяльності (ч. 3 ст. 3) [8].

Таке визначення дає нам можливість під заявою громадян як одного з приводів початку досудового розслідування розуміти адресоване до уповноваженого органу досудового розслідування чи прокуратури усне або письмове повідомлення про кримінальне правопорушення, що вчинено або готується, незалежно від того було заподіяно шкоду заявнику, іншій особі або організації.

Наведений у кримінальному процесуальному законодавстві перелік посадових осіб, які наділені повноваженнями проводити досудове розслідування, разом із приводами, що дають можливість його розпочати, є вичерпним. Натомість, як показує практика, одного лише приводу для початку досудового розслідування недостатньо. Для прийняття цього рішення слідчому, прокурору необхідні обґрунтовані підстави. Тобто достатні та фактичні відомості й/або дані, які вказують на ознаки та склад конкретного кримінального правопорушення, а також визначають відсутність законних обставин, що виключають його провадження [9, с. 112].

Диспозицією ч. 1 ст. 214 КПК України, до таких підстав зараховано інформацію, що надійшла в установленому законом порядку до слідчого чи прокурора й містить дані про вчинення кримінального правопорушення. При цьому, як правило, не потрібно повних даних про обставини вчинення кримінального правопорушення й особу, яка його вчинила. Інколи буває достатнім указати об'єкт та об'єктивну сторону злочину. Така позиція законодавця є цілком виправданою, оскільки на момент отримання заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення особа, яка його скоїла, може бути не встановлена. Це питання в силу публічності як однієї із загальних засад кримінального провадження має бути вирішене незалежно від волі заявника.

Тому ми вважаємо, що кримінальне провадження має бути розпочате саме за фактом учинення злочину, а не стосовно конкретної особи. Незважаючи навіть на ту обставину, чи була підозрювана особа встановлена до внесення відповідних відомостей у ЄРДР, наприклад, під час її затримання на місці скоєння злочину (п. 1 ч. 1 ст. 207, п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України), або в силу специфіки конкретного виду кримінального правопорушення (ухилення від сплати аліментів та утримання дітей (ст. 164 Кримінального кодексу (далі – КК) України), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України), дезертирство (ст. 408 КК України) тощо).

У цій ситуації особа, стосовно злочинних дій якої порушується питання щодо відкриття кримінального провадження, негайно має отримати процесуальний статус підозрюваного, має бути ознайомлена зі своїми процесуальними правами, що у своєму змісті виключає порушення одного з основоположних прав людини – права на захист.

Не викликає сумнівів той факт, що будь-який злочин за своїми характерними особливостями є індивідуальним. Однак усі вони разом узяті мають спільні риси, які в науці та юридичній практиці іменуються ознаками злочину. До

них вітчизняною наукою кримінального права зараховано суспільну небезпечність, винність, протиправність і караність [10, с. 72–78]. Перші три – впливають зі змісту ч. 1 ст. 11 КК України, а остання – передбачена в ч. 2 ст. 1, диспозиція якої визначає основні завдання КК України та дає змогу стверджувати, що передбаченість діяння в КК України водночас означає і його обов’язкову карність [11].

За своєю правовою природою прийняття в установленому законом порядку рішення про відкриття кримінального провадження – це юридичний акт, який слугує правовою основою для початку слідчим або прокурором досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також проведення та прийняття інших процесуальних дій і рішень.

На думку процесуалістів, сутність цього рішення полягає в тому, що уповноважений законом орган або посадова особа в межах наданих компетенцій і встановлених строків розглядає питання про наявність законних приводів, достатніх підстав і передбачених законом умов для кримінального судочинства, проведення необхідних перевірочних дій, витребування додаткових матеріалів і, як наслідок, прийняття рішення про початок досудового розслідування [12].

У частині 1 ст. 214 КПК України наголошується, що досудове розслідування має бути розпочате слідчим або прокурором невідкладно, але не пізніше 24 годин, коли є достатні дані, які вказують на вчинення кримінального правопорушення. Із цієї норми випливає, що в заявах чи повідомленнях, які виступають як приводи для початку досудового розслідування, мають міститися конкретні факти, котрі вказують на те, що, по-перше, діяння, про яке йде мова в заяві чи повідомленні, дійсно мало місце, по-друге, це діяння має містити ознаки складу злочину, тобто бути передбаченим законом України про кримінальну відповідальність.

При цьому, як показує слідча практика, під час прийняття рішення про відкриття кримінального провадження не обов’язкова наявність усіх елементів складу злочину. Вимога щодо встановлення повного переліку осіб, які причетні до вчинення злочину, форми їх вини, мотивів і способів учинення злочину, а також інших обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, стосується завдань досудового розслідування та судового розгляду справи. Із цим положенням ми зустрічаємося й у нормах КПК України, де до завдань кримінального провадження зараховано забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду, що кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жодний невинуватий не був обвинувачений або засуджений (ст. 2) [1].

З огляду на це, можна зробити висновок, що слідчий, прокурор у силу своєї компетенції зобов’язані в кожному випадку виявлення ознак кримінального правопорушення порушити питання щодо відкриття кримінального провадження та здійснити всі передбачені законом заходи, спрямовані на встановлення події злочину, осіб, винних у його скоєнні, з метою притягнення їх до відповідальності.

Зауважимо, що вказане наочно показує особливий і нерозривний взаємозв’язок між матеріальним і процесуальним правом. У цьому випадку встановлення ознак злочину передбачає, з одного боку, наявність достатніх даних, які вказують на реальне існування конкретного суспільно небезпечного, винного діяння (дії або бездіяльності), передбаченого відповідною нормою особливої частини кримінального закону, а з іншого – відсутність обставин, що виключають проведення досудового розслідування.

Отже, варто погодитися з позицією окремих учених і практиків, які вважають, що під час вирішення питання про відкриття кримінального провадження слідчому, прокурору особливу увагу необхідно приділити ознакам,

що дають змогу відмежувати кримінально карне діяння від обставин, які мають юридичне значення та породжують адміністративні, цивільно-правові та/або інші правовідносини [3, с. 297].

На відміну від нормативно-правових актів, що регулюють оперативно-розшукову діяльність, у кримінальному процесуальному законодавстві законодавець не передбачив положень, які б урегульовували порядок прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, їх структуру й обставини, що мають при цьому бути встановлені. Поверхово це питання відображено на відомчому рівні. Зокрема, у нормах Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженого Наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 (далі – Порядок), мова йде про реєстраційну форму заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події в органах і підрозділах Національної поліції України, а також дії поліцейських під час учинення цього юридичного акту.

Окремі питання щодо обставин, які підлягають установленню під час прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, урегульовані й у Положенні про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженому Наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139, де до останніх зараховано:

- час і дату надходження заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення;
- прізвище, ім'я по батькові (найменування) потерпілого або заявника;
- короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим або заявником;
- попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, а також інші

відомості, передбачені в електронних картках зазначеного реєстру (розділ 2) [13].

Незважаючи на позитивні спроби центральних органів виконавчої влади врегулювати низку проблемних питань щодо прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, все ж таки деякі з них потребують більш ґрунтовного дослідження та вирішення на законодавчому рівні. Така думка виникає з практичного досвіду, якій свідчить про те, що для забезпечення законності й обґрунтованості під час вирішення уповноваженою посадовою особою питання щодо відкриття кримінального провадження необхідна наявність не лише визначених законом умов (приводи, підстави та відсутність обставин, що виключають кримінального провадження), а й максимально необхідної інформації, яка б розкривала особу-заявника та підстави відкриття кримінального провадження. Повнота й достатність зазначених відомостей і/або даних прямо впливає на високу організацію слідчої роботи, що виражається в якісному плануванні досудового слідства, висуненні необхідних слідчих версій, ефективній координації дій слідчого з оперативно-розшуковими, експертними та іншими підрозділами, як наслідок, підвищеній результативності в розкритті, розслідуванні злочинів і запобіганні їм.

Як уже зазначалося нами вище, найбільш поширеним приводом початку досудового розслідування є заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, що надходять на адресу органів досудового розслідування та прокуратури. При цьому, як свідчить практика, у момент надходження таких заяв чи повідомлень слідчий або прокурор не має у своєму розпорядженні достатнього обсягу інформації, відомості якої б давали йому можливість визначити всі елементи складу злочину. Це завдання було покладено саме на стадію досудового розслідування та судового розслідування справи. Натомість перевірку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення можна визначити як початкову

юридичну дію процесуального характеру, яка лише містить підстави, що надають слідчому або прокурору дискреційно-владні повноваження почати досудове розслідування.

Обставини, що підлягають при цьому встановленню, залежать від конкретної, окремої ситуації, з урахуванням якої всі заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, що надходять до уповноважених органів чи службових осіб, можна класифікувати за такими критеріями:

1. *За формою звернення* заяви й повідомлення громадян про кримінальні правопорушення можуть бути *усні* або *письмові*.

З аналогічним поділом ми зустрічаємося й під час дослідження норм Закону України «Про звернення громадян». Відповідно до цього Закону, відмінність між такими зверненнями полягає в тому, що усні заяви й повідомлення викладаються громадянином на особистому прийомі або за допомогою засобів зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» тощо, записуються й реєструються посадовою особою самостійно. У свою чергу, письмові звернення надсилаються заявником поштою, передаються особисто або через уповноважену законом особу (ст. 5) [8].

У зв'язку з цим, як наголошують норми Порядку, усні заяви про кримінальні правопорушення повинні вноситися до протоколу прийняття заяв про кримінальні правопорушення та інші події, що підписується заявником і посадовою особою, яка прийняла заяву, а письмові заяви повинні мати відповідні реквізити, що дають можливість не лише ідентифікувати особу, від якої вона надійшла, а й установити факт учинення кримінального правопорушення.

Незважаючи на те що закон не наводить переліку цих відомостей, на нашу думку, до останніх можна зарахувати такі.

По-перше, *відомості про заявника або потерпілого*: прізвище, ім'я по батькові; число, місяць, рік і місце його народження; місце фактичного проживання та реєстрації;

громадянство; місце роботи й навчання; членство в політичних партіях чи організаціях; чи належить він до осіб, уповноважених на виконання функцій держави (чи є народним депутатом, працівником правоохоронних органів, суду, чи має державні нагороди, звання та відзнаки); а також його паспортні й контактні дані (контактний телефон, електронна адреса тощо).

По-друге, *виклад сутності порушеного питання*: дата, час, місце і за яких обставин учинено кримінальне правопорушення; чи заподіяні потерпілому тілесні ушкодження; чи звертався він до закладів охорони здоров'я; чи були присутніми на місці й у момент учинення злочину сторонні особи, які допомагали своїми діями злочинцеві; чи перебували на місці й у момент учинення злочину очевидці; дані про особу злочинця; а також чи знайомий потерпілий (заявник) з особою злочинця, його співучасниками або з кимось зі свідків учинення кримінального правопорушення.

По-третє, *зауваження, пропозиції та вимоги* заявника щодо викладених у заяві обставин. До такої інформації можна зарахувати відомості, які дають можливість слідчому, прокурору визначити сутність і ступінь заподіяної потерпілому шкоди від учиненого злочину, у чому вона виражається, а також вимоги заявника щодо притягнення до кримінальної відповідальності конкретної особи-злочинця. Особливо це питання набуває актуальності в справах приватного чи приватно-публічного обвинувачення, що надалі дає нам можливість виділити такий вид класифікації:

2. *За формою обвинувачення*. За загальним правилом, обвинувачення в кримінальних провадженнях можна поділити на дві форми, зокрема *публічні та приватні* [14, с. 988–992]. Однією з вимог початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення є те, що воно має бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень,

передбачених ч. 1 ст. 477 КПК України. Невиконання цієї вимоги є підставою для відмови у відкритті кримінального провадження відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України [1].

При цьому, незважаючи на імперативність цієї норми, ми вважаємо, що у виняткових випадках, коли є достатні підстави вважати, що кримінальне правопорушення має особливе соціальне значення або потерпілий унаслідок своєї безпорадності чи залежності від особи, яка скоїла злочин, не в змозі захистити свої права й законні інтереси, прокурор, суд повинен мати можливість самостійно порушити питання щодо відкриття кримінального провадження без відповідної заяви потерпілого. Наявність такої обставини породжувала б змішану форму обвинувачення, а норма ст. 477 КПК України за методом правового регулювання набувала б диспозитивних ознак, що дає нам можливість виокремити таку класифікацію, а саме:

3. *За процесуальним статусом суб'єкта звернення (потерпілим або заявником)*³.

4. *За юридичним статусом заявника – на фізичну або юридичну особу.*

За аналогією із цивільними правовідносинами в кримінальному процесі заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, що надходять від підприємств, установ, організацій незалежно від форм і права власності, мають бути надані в письмовій формі, виходити від імені зазначених юридичних осіб і містити конкретну інформацію, що вказує на протиправну діяльність, яка має ознаки злочину. Сутність такого повідомлення, на думку процесуалістів, полягає в офіційному сповіщенні компетентного органу, який наділений владними повноваженнями проводити досудове розслідування, про кримінальне правопорушення, що вчинено або готується [15, с. 332–335].

Такі заяви повинні містити реквізити юридичної особи відповідно до її установчих

документів, а також відомості про фактичне її місце знаходження та контактні дані.

До заяв додатково можуть надаватися окремі документи, які підтверджують факт учинення кримінального правопорушення (акти ревізій, перевірок тощо), а також документи, які підтверджують повноваження окремих посадових осіб діяти від імені відповідних підприємств, установ, організацій (довіреність, договір, наказ тощо).

Як свідчить практика, ці заяви направляються до органів досудового розслідування або прокуратури листом на офіційному бланку юридичної особи, що скріплюється його печаткою.

5. *За кількістю заявників – на індивідуальні (одноособові) або колективні (групові).* За загальними правилами, колективне звернення вважається тоді, коли воно подане від імені двох і більше учасників.

6. *За характером подання* заяви й повідомлення можна класифікувати на анонімні, тобто ті, які не підписані автором, або підписані вигаданими даними, і ті *відомості, заявники яких відомі.*

КПК України не містить положень щодо процесуального вирішення анонімних заяв про кримінальні правопорушення. Натомість зазначене питання частково врегульовано в наведеному вище Порядку, відповідно до якого анонімні заяви чи повідомлення, що містять відомості про кримінальні правопорушення, повинні бути зареєстрованими й за дорученням керівництва органу (підрозділу) поліції або особи, яка виконує його обов'язки, передані до структурного підрозділу органу (підрозділу) поліції за відповідним напрямом діяльності для вжиття необхідних заходів. Ця вимога стосується лише тих анонімних заяв і повідомлень, у яких указані конкретні факти, що свідчать про підготовку чи вчинення злочину.

³ Під потерпілим вітчизняний кримінальний процесуальний закон визначає фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ст. 55 КПК України).

Під заявником КПК України розуміє фізичну або юридичну особу, яка, не будучи потерпілим, звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування (ст. 60 КПК України).

Це означає, що відомості про кримінальні правопорушення, які наведені в анонімних заявах, можуть бути перевірені органами дізнання чи оперативними підрозділами шляхом, наприклад, проведення оперативно-розшукових заходів або прокурором у порядку нагляду за виконанням законів органами державної влади та місцевого самоврядування.

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення, відповідно до Порядку, поліцейський зобов'язаний невідкладно рапортом повідомити про це керівника органу (підрозділу) поліції або особу, яка виконує його обов'язки (пункт 13 розділу 2).

При цьому підставою для відкриття кримінального провадження буде вважатися вже не заява чи повідомлення, а самостійне виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Саме ж анонімне повідомлення, як справедливо зауважує Т.Є. Руденко, має розглядатися лише як сигнал про злочин, який не має процесуальної значимості й слугує лише приводом для проведення перевірочних дій [12].

До цієї категорії заяв процесуалісти також зараховують і повідомлення, що надходять за допомогою ліній телефонного зв'язку, у тому числі за оперативним номером «102», публікації в засобах масової інформації тощо, навіть якщо заявник, представившись, назвав особисті дані.

Обов'язковою вимогою уповноваженої службової особи, яка приймає заяву чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, є попередження заявника про кримінальну відповідальність за завідома неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 КК України. Тому на практиці й у наукових поглядах існує обґрунтована думка, щоб усі заяви й повідомлення незалежно від форми їх звернення мають заноситися виключно до протоколу

прийняття заяв про кримінальне правопорушення та іншу подію. Саме в ньому уповноваженою службовою особою робиться відмітка про юридичну відповідальність заявника за завідома неправдиве повідомлення про вчинення злочину, після ознайомлення з чим останній ставить свій підпис.

Крім цього, у протоколі вказується точна дата й час прийняття заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, що унеможлиблює порушення вимог ст. 214 КПК України в частині визначених строків унесення відповідних відомостей до ЄРДР.

На практиці ж ми зустрічаємося із ситуацією, коли під час відібрання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення уповноважена на те службова особа поверхово проводить опитування заявника з приводу відомостей, що свідчать про його особу й обставин, які вказують на вчинення кримінального правопорушення, а потім більш детально досліджує вищезазначену інформацію під час відібрання пояснення.

Висновки. Так, за результатами аналізу слідчої практики, у 97% кримінальних проваджень, що розпочаті за заявами й повідомленнями про кримінальні правопорушення, після відібрання вищезазначених заяв уповноважена службова особа органів Національної поліції України здійснює додаткове опитування заявника з приводу відомостей про його особисті дані та інформацію, що вказують на ознаки злочину.

Ураховуючи той факт, що прийом заяви про злочин і відібрання у зв'язку з цим пояснення мають різні процесуальні значення, ми вважаємо, що обставини, які б свідчили не лише про особу заявника, а й про скоєння злочину, на першочерговому етапі мають досліджуватися саме під час прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а тому ця інформація має бути занесена до відповідно протоколу прийняття заяв.

Анотація

У науковій статті розглядаються актуальні питання, що стосуються початку досудового розслідування за заявами чи повідомленнями про кримінальне правопорушення.

Надається правова характеристика приводам і підставам, що дають можливість слідчому, прокурору розпочати досудове розслідування.

На підставі наукових поглядів виокремлюються спільні ознаки, притаманні приводам початку досудового розслідування. До них автори зараховують, по-перше, те, що це джерело відповідної інформації, у якому зафіксовано відомості й/або дані про конкретне кримінальне правопорушення, по-друге, воно зобов'язує слідчого, прокурора негайно розпочати досудове розслідування.

Визначається поняття заяви як одного з приводів до початку досудового розслідування, під яким автори розуміють усне або письмове повідомлення про кримінальне правопорушення, що адресоване уповноваженому органу досудового розслідування чи прокурору.

Розкривається зміст прийняття в установленому законом порядку рішень слідчого, прокурора про початок досудового розслідування як юридичну дію процесуального характеру, яка слугує правовою основою для початку проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень.

Визначаються обставини, що підлягають установленню під час прийняття заяв і повідомлень про злочин. Акцентується увага на тому, що зміст цих обставин залежить від конкретної окремої ситуації, з урахуванням якої всі заяви й повідомлення про злочин автори класифікують: 1) за формою звернення на усні й письмові; 2) за формою обвинувачення на приватні й публічні; 3) за процесуальним статусом суб'єкта звернення на потерпілого чи іншу особу-заявника; 4) за юридичним статусом суб'єкта звернення на фізичну чи юридичну особу; 5) за кількістю заявників на одноосібні та групові; 6) за характером подання на анонімні й ті відомості, заявники яких відомі.

Ключові слова: заяви й повідомлення, заявник, слідчий, прокурор, органи досудового розслідування, джерело інформації, відомості та/або дані, початок досудового розслідування.

Slipchenko V.I., Yefimenko O.M. The circumstances to be established in considering a crime claim Summary

The scientific article addresses topical issues regarding the initiation of a pre-trial investigation into a crime charge. The authors provide a legal description of the reasons allowing the investigator to initiate a pre-trial investigation.

On the basis of scientific views, the common features inherent in the motives for initiating a pre-trial investigation are distinguished. The authors include, first, the fact that it is a source of relevant information that records information and / or data about a specific criminal offense, and second, it obliges the investigator, the prosecutor to immediately start a pre-trial investigation.

The notion of a statement is defined as one of the reasons for the initiation of a pre-trial investigation by which the authors understand the verbal or written notification of a criminal offense addressed to the authorized body of the pre-trial investigation or the prosecutor's office.

It is noted that the content of the decision of the investigator, the prosecutor about the initiation of the pre-trial investigation is defined as a legal action of a procedural nature, which serves as the legal basis for conducting procedural actions and making procedural decisions.

Determines the circumstances to be established when charges and notifications are received. Attention is drawn to the fact that the content of these circumstances depends on the specific individual situation, in view of which all statements and reports on crimes are classified by the authors: 1) According to the form of appeals; 2) By subject of submission; 3) For the procedural status of the subject; 4) By the legal status of the subject; 5) the number of applicants; 6) By the nature of the applicant.

Key words: statements and notices, the applicant, investigator, prosecutor, bodies of pre-trial investigation, source of information; information and/or data, initiation of pre-trial investigation.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Громов Н.А. Уголовный процесс : учебное пособие. Москва : Юристь, 1998. 552 с.
3. Уголовный процесс : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / под ред. В.П. Божьева. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Спарк, 2002. 704 с.
4. Еникеев З.Д. Уголовное преследование : учебное пособие. Уфа : Изд-во БашГУ, 2000. 131 с.
5. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Київ : Вища школа, 1984. 133 с.
6. Уголовный процесс : учебник / под ред. проф. А.Н. Алексеева. Москва : Юрист, 1995. 352 с.
7. Вагин О.А., Исиченко А.П., Шабанов Г.Х. Оперативно-розыскные мероприятия и использование их результатов : учебное практическое пособие. Москва : Изд. дом Шумиловой И.И., 2006. 119 с.
8. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
9. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела. Харьков, 1998. 340 с.
10. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2#w11>
12. Руденко Т.Е. Уголовный процесс : курс лекций. UPL: <https://www.vuzlib.su/beta3/html/1/19687/>
13. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : Наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>
14. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
15. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туман та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.